

Parasha Wajetsé

Bereshiet/Genesis 28:10 – 32:4

List en bedrog als thema in Ja'akovs leven

door Rob Cassuto

Heel kort: In dit bijbelstuk het verhaal van Jacobs tocht naar en verblijf in het land Charan, bij zijn oom Lawan. Hij huwt diens dochters Lea en Rachel, krijgt daar 11 zonen en een dochter, wordt ondanks Lawans list en bedrog een welvarend man en aanvaardt na twintig jaar trouwe dienst de terugtocht naar het land van zijn vaderen.

Wat was de werkelijke zegen?

Het familieverhaal van de vorige parasha Toldot zet zich voort. Het bevat alle gevoelens en emoties die een familie kan beheersen: liefde, haat, jaloersheid, woede, angst, ambitie. Nieuwe personages komen aan bod: Jacobs schoonvader Lawan, de met veel inzet van Ja'akov verworven echtgenotes, Lea en Rivka. De machinaties zijn in deze generatie nog niet uitgeput. Ook in deze parasha treden ze weer op. Blijkbaar is het een thema in Ja'akovs leven.

Eerst grijpen we even terug op de vorige parasha Toldot en op de vraag of alle machinaties van Ja'akov en Rivka om de zegen voor de eerstgeborene van vader Jitschak los te krijgen ten gunste van de iets later geborene Ja'akov nu wel terecht waren. Het vrome voor de hand liggende antwoord zou kunnen zijn: Rivka en Ja'akov deden het juiste, ze waren uitvoerders, instrumenten van Gods plan, want Ja'akov was duidelijk de meest geschikte erfgenaam van Avrahams erfenis en Jitschak zag dit totaal niet in. Ze zijn geëxcuseerd al wandelden ze langs het randje van het ethisch toelaatbare en eigenlijk eroverheen. Er is echter een meer genuanceerde en dieper gaande visie op het gebeuren mogelijk. *)

Aan het slot van het commentaar op Toldot trok ik de naïviteit van Jitschak al in twijfel, gezien zijn aarzelingen en de emoties bij het geven van de zegen aan Ja'akov. Maar nog een andere vraag doet zich voor: was de zegen, die Jitschak uitsprak voor de eerstgeborene – bestemd voor Esav, maar gegeven aan Ja'akov – wel de zegen bestemd voor degenen die de erfenis van Avraham moest overnemen? De zegenspreuk die hij uitsprak paste inderdaad uitstekend bij een oudste zoon en de latere zegen voor de echte Esav paste goed bij Esav, misschien had de beproefde vader al meerdere soorten zegenende uitspraken voor zijn zoons 'in mind' gehad.

Maar laten we verder lezen over het vertrek van Ja'akov, dat dringend door beide ouders aan hun zoon wordt aangeraden – zowel om aan de wraak van zijn woedende broer te ontkomen als om alsnog een degelijk meisje uit de clan te vinden. We komen dan het volgende tegen. We horen de vader weer een zegen over Ja'akov uitspreken (Ber/Gen 31:3):

God, de Ontzagwekkende, moge je zegenen, je vruchtbaar maken en je veel nakomelingen geven, zodat er een groot aantal volken uit je voortkomt. ⁴ Moge hij jou en je nakomelingen de zegen van Abraham geven, zodat je het land waar je nu nog als vreemdeling woont en dat God aan Abraham heeft gegeven, in bezit krijgt.'

Deze bewoordingen komen mij bekend voor. Kijk eens naar hoe de Ene Avram/Avraham toespreekt (Ber/Gen 17:9)

Ik doe jou deze belofte: je zult de stamvader worden van een menigte volken. ⁵ Je zult voortaan niet meer Abram heten maar Abraham, want ik maak je de vader van vele volken. ⁶ Ik zal je bijzonder vruchtbaar maken. Er zullen veel volken uit je voortkomen en onder je nazaten zullen koningen zijn. ⁷ Ik sluit een verbond met jou en met je nakomelingen, met alle komende generaties, een eeuwigdurend verbond: ik zal jouw God zijn en die van je nakomelingen. Heel Kanaän, het land waar je nu als vreemdeling woont, zal ik jou en je nakomelingen voor altijd in bezit geven, en ik zal hun God zijn.'

Ook aan Jitschak valt een dergelijke zegen van de Ene ten deel (Ber/Gen 28:3 ev):

'Blijf voorlopig in dit land, ik zal je terzijde staan en je zegenen: ik zal dit hele gebied aan jou en je nakomelingen geven en zo de eed gestand doen die ik je vader Abraham heb gezworen. ⁴ Ik zal je zo veel nakomelingen geven als er sterren aan de hemel zijn en dit hele gebied aan hen geven, en alle volken op aarde zullen wensen zo gezegend te worden als jouw nakomelingen'.

Blijkbaar zijn deze en dergelijke woorden en geen andere de passende woorden van de zegen voor de voortzetter van Avrahams erfenis. Juist die woorden gebruikt Jitschak om Ja'akov te zegenen. Dit was het moment, het vertrek voor waarschijnlijk heel lange duur naar het buitenland, om deze zegen te geven. De eerdere twee zegeningen waren de zegeningen van een oude vader op een ernstig ziekbed, dat hij trouwens goed heeft overleefd want pas veel later overleed hij - 180 jaren oud - begraven door zijn twee inmiddels verzoende zonen.

Maar de zegen van Jitschak bij het vertrek van Ja'akov, dat was de hoofdzegen. Heeft de aartsvader dit spontaan uitgesproken of had de oude baas dit al lang in gedachten? Hoe het ook zij, hij hoopt nog wel, dat deze zegen, die voor hem en zijn vader Avraham van boven kwam, door de Ene ook voor Ja'akov zal worden bevestigd. En dat gebeurt, bij wijze van spreken nog op dezelfde bladzij; tijdens zijn beroemde droom in Beet-El over de ladder, staat de Ene boven hem (*alav*) en zegent hem, in ongeveer weer dezelfde woorden als gebruikt bij Jitschak en

Avraham, woorden over talrijke nakomelingen en bezit van het land (Ber/Gen 28:13,14). (over de ladderdroom zie [een eerder commentaar](#))

De maakbaarheid van het lot

Waren de listen en lagen van Ja'akov en Rivka nu allemaal eigenlijk niet nodig geweest? Waarschijnlijk niet. Er ligt hier een paradox. Laten we uitgaan van een onvermijdelijk vastliggende sturing van de ontwikkeling van het universum, de aarde en zijn bewoners, waaronder de mensheid, zoals een grote rivier soms onmerkbaar rustig dan weer met woeste stroomversnelling naar zee afdaalt, de zee niet als een implosie en ook niet als een paradijs, maar als een mysterieus en geweldig doel ver achter onze horizon. In vrome vertaling zou je dit Gods plan kunnen noemen. Als mensen vragen we ons af wat die richting, die sturing is – dat is het kenmerk van mensen, dat ze bewustheid hebben en nieuwsgierig zijn naar zin en verlangend naar bedoeling. Soms vangen ze iets van een glimp op, een onthulling, een openbaring, menen iets op te vangen. Soms is de antenne goed afgesteld, soms minder goed. Dat is onderdeel van het kosmische spel. Rivka kreeg een onthulling over de toekomst en de potentie van de tweeling in haar buik. Daarna heeft ze samen met Ja'akov gepoogd die voorzegging een handje te helpen met list en bedrog. De verleiding was groot, maar de twijfelachtige middelen waren toch verkeerd. In de stress om de gewenste uitkomst te forceren is de greep naar verkeerde middelen snel gedaan. Met meer vertrouwen en geloof was het waarschijnlijk ook goed gekomen. Het is een uitdaging om te zien waar vertrouwen op zijn plaats is en waar en wanneer ingrijpen wordt gevraagd.

Misleiding als levensthema

De misleiding door Ja'akov heeft een stempel op zijn leven gedrukt. Als ik me een term uit een andere religie mag veroorloven, het is deel van zijn karma geworden. In termen van de psychologie, het is onderdeel gaan uitmaken van zijn levensscript. Telkens is er sprake van bedrog en misleiding in zijn leven. In deze parasha zien we dat terugkomen, maar ook verder in zijn leven.

Enerzijds betekent de openbaring bij Beth-El (zie verder daarover [een eerder commentaar](#)) het begin van een grote ommekeer bij Ja'akov, een proces van 'teshoewa' is ingezet. Hoewel volgens de bijbelse leeftijd Ja'akov toch minstens veertig moet zijn geweest krijg ik hier de indruk van een inwijding van een jongeman, een overweldigende openbaring, die eerst nu pas de jonge Ja'akov op het pad van een volwassen man brengt en op de weg van zijn bestemming. Anderzijds komen steeds gebeurtenissen rond bedrog en misleiding op zijn pad. Alsof zijn eigen list en bedrog resoneren in wat het leven hem later brengt. Retributie, zeggen sommigen. Boontje komt om zijn loontje, zegt de volksmond. De grootste kool wordt hem gestoofd door zijn oom Lawan. Na zeven jaar werk voor zijn oom heeft Ja'akov zijn Rachel verdiend, de mooie dochter, op wie hij op het eerste gezicht smoorverliefd werd, iets wat in de Tora zelden voorkomt, romantische liefde. Waarschijnlijk dronken geworden op het huwelijksfeest – veronderstellen de rabbijnen – merkt de bruidegom niet, dat de in zijn tent gebrachte gesluierde bruid niet de mooie Rachel was, maar haar oudere minder mooie zuster Lea (van wie staat dat haar ogen 'rachat' waren, steevast vertaald als 'mat' of 'flets', maar voor hetzelfde geld kan het ook betekenen 'teder', 'zacht', of

'lief'). 's Morgens ontdekte Jak'akov dat het Lea was met wie hij had geslapen. 'Hoe hebt u mij dit kunnen aandoen?' wierp hij Lawan voor. *'Ik heb toch om Rachel bij u gewerkt? Waarom hebt u me zo bedrogen?'* (Ber/Gen 29:25) Later werd Rachel toch zijn vrouw. Lees de boeiende passages over hun wederzijdse jaloersheid ...

Het was niet de laatste streek die Lawan hem flikte. Ook met de afspraken over het vee werd de schoonzoon benadeeld, overigens zonder succes. (Gen/Ber 30) Ja'akov werd een welgesteld man – mede door zijn listig management van het paringsgedrag van zijn geiten en schapen - en hij kreeg vele zonen en één dochter bij Lea en een zoon bij Rachel.

Na twintig jaar trouwe dienst besluit Ja'akov naar zijn geboortestreek terug te gaan. Ook dat gaat niet zonder complicaties: (Ber/Gen 31:19) *'Rachel nam de kans waar om de godenbeeldjes van haar vader te stelen, ²⁰ en Jakob bedroog de Arameeër Lawan door er heimelijk vandoor te gaan.'*

Wat Rachel bewoog, daarover lopen de meningen uiteen. Vast staat dat godenbeeldjes door de Arameeërs van groot belang werden geacht voor de bescherming van huis en familie.

Als Lawan hem na een lange achtervolging vindt en hem beschuldigt van diefstal antwoordt de overigens van Rachels

handelwijze onkundige Ja'akov: (Ber/Gen 31: 32): *'Ik was bang dat u mij zou beroven van uw dochters. ³² Maar degene bij wie u uw goden aantreft, mag niet in leven blijven. Stel samen met onze verwanten maar een grondig onderzoek in, kijk of ik hier iets heb dat van u is en neem dat dan terug.'* Jakob wist namelijk niet dat het Rachel was die de godenbeeldjes had gestolen'. Lawan vindt ze niet omdat Rachel de beeldjes listig heeft verborgen in het kameelzadel, waarop ze is gaan zitten. Ongeweten heeft Ja'akov met zijn uitspraak hoog spel gespeeld en de vroege dood van Rachel over zich afgeroepen; de commentatoren zien althans de vroege dood van Rachel (Ber/Gen 35:19) in het kraambed van haar tweede zoon Benjamin als uitvloeisel van Ja'akovs woorden, een afloop die doet denken aan hoe - veel later - de rechter Jiftach zijn dochter verspeelde.

Veel heeft Ja'akov nog moeten meemaken, het overspel van Re'oewen met zijn vrouw Bilha, de misleiding door zijn zonen rond Joseef, wiens dood zij hem meldden, hoewel hij als slaaf naar Egypte was verkocht, de machinaties rond Benjamin, die hij moest afstaan voor een ongewisse reis naar Egypte. Als hij eindelijk na een lang leven is aangeland in Egypte verzucht hij aan de Far'o (Ber/Gen 47:9): *'Honderddertig jaar heb ik nu op aarde rondgezworven. Mijn leven, dat ellendig is geweest, heeft nog maar kort geduurd, ik heb nog niet zo lang op aarde rondgezworven als mijn voorouders.'* Was dat nu maar een soort hoffelijkheid om jezelf niet al te gelukkig aan te prijzen of was dit een werkelijk gevoelde klacht, waarvoor de oude man reden genoeg had om die te uiten? Een midrash zegt niettemin dat Ja'akov om deze woorden 'niet zo oud' als zijn vader en grootvader is geworden: 'maar' honderdzevenenveertig.

Dat neemt niet weg, dat het leven van Ja'akov na zijn vertrek uit Paddan Aram toenam in grootsheid. Het proces van teshoewa zette zich verder door. Het culmineert in de ontmoeting met zijn broer Esav, twintig jaar na hun laatste confrontatie in de tenten van Jitschak. Daar verhaalt de volgende parasha Wajishlach over en mijn commentaar daarop.

*) Deze passages zijn mede geïnspireerd op de commentaren van R. Jonathan Sacks

RC nov 2014
